Βασίλης Μηνακάκης

ΧΡΕΟΣ – ΒΑΘΥΤΕΡΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗ ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Μαρξιστική ανάλυση και εργατική τακτική

Στις 15 Μαρτίου 2015, δημοσιεύτηκε στο Πριν άρθρο με τίτλο «Οι εργαζόμενοι απέναντι στη δικτατορία του πλασματικού κεφαλαίου». Τα θέματα που θίγει έχουν μείζονα θεωρητική και πολιτική σημασία, η δε οπτική του δίνει αφορμή για να συζητηθούν βαθύτερα μερικά ερωτήματα.
Κατά πρώτον. Τι τύπου πρόβλημα είναι το χρέος; Είναι πρόβλημα ταξικής εκμετάλλευσης – έμμεσης και άμεσης. Η δημιουργία και η «αντιμετώπισή» του έχουν ως κύρια συστατικά τη συμπίεση των εργατικών αμοιβών, δηλαδή της αξίας της εργατικής δύναμης (μέσω περιστολής μισθών και κοινωνικών μεταβιβάσεων, εργασιακής ελαστικότητας, αύξησης της φορολογίας και των τιμών, απελευθέρωσης των αγορών, ιδιωτικοποίησης κ.λπ.) και την αύξηση της αποσπώμενης υπεραξίας από το κεφάλαιο.

Μερικές κρίσιμες συνέπειες:

α) Αν το χρέος είναι πρόβλημα ταξικής εκμετάλλευσης, τότε η πάλη για την πλήρη διαγραφή του δημόσιου χρέους και του χρέους των μισθωτών προς τις τράπεζες δεν μπορεί παρά να γίνεται με ξεκάθαρα αντικαπιταλιστική «ψυχή» και πρόσημο. Ασφαλώς ενσωματώνει και ανολοκλήρωτες ριζοσπαστικές προσεγγίσεις –που δεν ταυτίζονται με τις διαχειριστικές-, ωστόσο το νεύρο και το στίγμα του αγώνα επιβάλλεται να είναι αντικαπιταλιστικό.

β) Αν η χρεομηχανή είναι καίριος μηχανισμός στην προσπάθεια τμημάτων του κεφαλαίου να βρουν διεξόδους κερδοφορίας, τότε είναι αδιανόητο για τις δυνάμεις της εργατικής χειραφέτησης να μην αναδείξουν σε καίρια συνολική αιχμή της λαϊκής πάλης τη διαγραφή του δημόσιου χρέους και του χρέους των μισθωτών, σε άρρηκτη σύνδεση με τις ζωτικές διεκδικήσεις των εργαζομένων («προς τα κάτω») και την επαναστατική ανατροπή και την

κομμουνιστική χειραφέτηση («προς τα πάνω»).

γ) Αν το χρέος είναι ζήτημα εκμετάλλευσης, πρέπει να αναδεικνύονται και οι δύο πλευρές της εκμεταλλευτικής σχέσης: η οικονομική-κοινωνική και η πολιτική-καταπιεστική. Και να αναδεικνύονται σε συνάφεια και μεταξύ τους (κι όχι σε ρητό ή υπόρρητο διαχωρισμό) και με τον θεμελιακό ρόλο που έχει η εκμεταλλευτική σχέση στον καπιταλισμό. Συνεπώς, είναι άλλο να αναδεικνύεται το χρέος ως δημοκρατικό –ή και εθνικό- πρόβλημα (που είναι λάθος) και άλλο να αναδεικνύεται ΚΑΙ η καταπιεστική λειτουργία της χρεομηχανής, άρα ΚΑΙ η δημοκρατική διάσταση της πάλης για διαγραφή του χρέους (που είναι αναγκαίο). Λάθος είναι και η άποψη που συμπυκνώνει σήμερα το «οικονομικό περιεχόμενο του δημοκρατικού ζητήματος» στο χρέος και όχι στη μισθωτή σχέση εκμετάλλευσης, την αγοραπωλησία της εργατικής δύναμης.

> Ο αντιδιαλεκτικός διαχωρισμός χρηματοπιστωτικού και παραγωγικού κεφαλαίου χρησιμοποιήθηκε από το ηττημένο ΚΚ στη δεκαετία του 1930, όταν ερμήνευσε τον φασισμό ως πολιτική μορφή που αντιστοιχεί στα πιο επιθετικά τμήματα του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, για να οδηγηθεί σε μια διπλά αναποτελεσματική γραμμή, που ούτε τον φασισμό ανέκοψε ούτε την επαναστατική πάλη προώθησε.

ΔΙΠΛΗ ΛΗΣΤΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

> Αν το χρέος είναι ζήτημα εκμετάλλευσης, πρέπει να αναδεικνύονται και οι δύο πλευρές της εκμεταλλευτικής σχέσης: η οικονομική-κοινωνική και η πολιτική-καταπιεστική

Ας χρησιμοποιήσουμε μια αναλογία: ο εργάτης είναι «ελεύθερος» να μην πουλήσει την εργατική του δύναμη στον καπιταλιστή• όμως, αναγκάζεται να το κάνει για να επιβιώσει. Με άλλα λόγια, «υποκύπτει» στον διπλό καταναγκασμό της επιβίωσης και των σχέσεων εργασίας (εκμετάλλευσης) που επιβάλλει ο καπιταλιστής – είναι, δηλαδή, δέσμιος της διπλής ανελευθερίας που χαρακτηρίζει τη σχέση μισθωτής εκμετάλλευσης. Κατ’ αναλογία, ο δανειζόμενος (κράτος ή μισθωτός) είναι «ελεύθερος» να μη ζητήσει δάνειο. Αν, όμως, το πάρει, αποδέχεται τους καταναγκασμούς που θέτει ο πιστωτής (εποπτεία κ.λπ.), είτε είναι ασφυκτικοί και εμφανίζονται με τον κυνισμό μιας τρόικας είτε όχι. Ναι, λοιπόν, στη δημοκρατική διάσταση του προβλήματος χρέος – όχι στην αντιμετώπιση της επιτροπείας και

της εποπτείας ως προβλήματος «εξάρτησης» και «εθνικής κυριαρχίας» κι όχι ως προβλήματος απελευθέρωσης από την εκμετάλλευση του χρέους και τους κεφαλαιούχους-πιστωτές.

Ας δούμε μια ακόμη πλευρά που αφορά την ουσία του χρέους. Η χρεομηχανή μεταφέρει ένα αυξανόμενο μέρος του κοινωνικού πλούτου από τους μισθωτούς-παραγωγούς του στο κεφάλαιο – κυρίως στο πολυεθνικό και πρωτίστως στο χρηματοπιστωτικό ή στις πολυεθνικές που εκτός από παραγωγικό διαθέτουν και χρηματοπιστωτικό βραχίονα. Η μεταφορά αυτή εκτυλίσσεται τόσο στη φάση της δημιουργίας του χρέους, όσο και στη φάση της «αντιμετώπισής» του.

Πώς «διαβάζεται», όμως, αυτό; Υπάρχει το μη εργατικό «διάβασμα», που βάζει απέναντι είτε τους «ξένους» είτε (Στίγκλιτς, Κρούγκμαν, ΣΥΡΙΖΑ κ.ά.) το πλασματικό κεφάλαιο, τους κερδοσκόπους και τους αδηφάγους «γύπες των αγορών» (που αποτελούν απλώς την ακραία έκφραση του βάρβαρου τρόπου με τον οποίο κινείται συνολικά το κεφάλαιο σήμερα). Υπάρχει και το ταξικό διάβασμα, που βάζει απέναντι το κεφάλαιο συνολικά, αξιοποιώντας και τις ανολοκλήρωτες «αναγνώσεις» που έχουν όμως ριζοσπαστικό και όχι διαχειριστικό στίγμα. Με αυτήν την έννοια, είναι λάθος να μην αναγνωρίζονται τόσο η σχετική αυτοτέλεια του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου όσο και η ισχυροποίησή του. Είναι ακόμη μεγαλύτερο λάθος, όμως, να χτίζεται η εργατική τακτική και η εργατική οπτική για τις δημοκρατικές ελευθερίες στο έδαφος ή στα διάκενα αυτής της αυτονόμησης.

Πρώτα απ’ όλα γιατί είναι άλλο πράγμα το πλεονασματικό ή λιμνάζον και άλλο το πλασματικό κεφάλαιο (παρότι δεν χωρίζονται με σινικά τείχη). Το πρώτο δεν είναι φούσκα: είναι η συσσωρευμένη υπεραξία από προγενέστερες φάσεις εκμετάλλευσης που αναζητά νέους δρόμους επικερδούς αξιοποίησής της (τέτοιος δρόμος είναι το χρέος). Το δεύτερο είναι σε μεγάλο βαθμό φούσκα και στηρίζεται στα πήλινα πόδια των χρηματοοικονομικών καινοτομιών και της τιτλοποίησης. Στην πρώτη περίπτωση ανήκουν τα καθόλου πλασματικά συναλλαγματικά αποθέματα της Κίνας (που εξασφαλίστηκαν από την άγρια εκμετάλλευση των μισθωτών), των πετρελαιοπαραγωγών χωρών και γιγάντων τύπου Google, Microsoft κ.λπ., που διοχετεύουν τα κέρδη τους στους φορολογικούς παραδείσους. Στη δεύτερη, ανήκουν οι χάρτινοι πύργοι τύπου Lehman Brothers, που κινούν κεφάλαια 30 φορές περισσότερα από το ενεργητικό τους.

Δεύτερον. Είναι λάθος ο διαχωρισμός χρηματοπιστωτικού και παραγωγικού κεφαλαίου και γενικά και σε ό,τι αφορά τη χρεομηχανή. Στο εν λόγω άρθρο γίνονται σχετικοποιήσεις, ωστόσο, η θέση ότι η «μεταδημοκρατία της εποχής μας είναι η δικτατορία του πλασματικού

κεφαλαίου» –και όχι του κεφαλαίου συνολικά- είναι καταφανώς λάθος.

Γιατί είναι λάθος ο διαχωρισμός πλασματικού-παραγωγικού κεφαλαίου ειδικά στο ζήτημα, του κρατικού χρέους; Γιατί τόσο από τη δημιουργία όσο και από την αντιμετώπιση του χρέους κερδίζει και το παραγωγικό και το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο. Το παραγωγικό κεφάλαιο κερδίζει κατά τη δημιουργία του χρέους πουλώντας ακριβά προϊόντα στο κράτος, φοροκλέβοντας, διαχειριζόμενο κρατικά κεφάλαια εις βάρος του δημοσίου, καταναλώνοντας φτηνές κρατικές υπηρεσίες κ.λπ. Στη φάση της «αντιμετώπισης» του χρέους, κερδίζει ως επενδυτής (που αγοράζει δημόσιες επιχειρήσεις ή επωφελείται από το ευνοϊκό καθεστώς προσέλκυσης ξένων κεφαλαίων), εργοδότης (που απασχολεί εργαζόμενους με χαμηλούς μισθούς και ελαστικές σχέσεις), πωλητής υπηρεσιών κ.λπ. Αντιστοίχως, το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο κερδίζει και στη δημιουργία και στην «αντιμετώπιση» του χρέους είτε γιατί αξιοποιεί λιμνάζοντα κεφάλαια (αποκομίζοντας τόκο) είτε γιατί συλλειτουργεί με τον παραγωγικό του βραχίονα είτε γιατί, αναπαράγοντας τη χρεομηχανή, αποτρέπει την κατάρρευση του χάρτινου πύργου της τιτλοποίησης.

Επιπλέον, είναι λάθος ο διαχωρισμός χρηματοπιστωτικού και μη κεφαλαίου και σε ό,τι αφορά την ΕΕ. Η ΕΕ, η ΟΝΕ και οι κανόνες λειτουργίας τους συμπυκνώνουν τη στρατηγική -μέσα στην ενότητα αλλά και τους ανταγωνισμούς- όλων των μερίδων του πολυεθνικού κεφαλαίου. Από την ύπαρξη της κερδίζουν και οι παραγωγικές μερίδες και το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο• αυτό είναι το κύριο από εργατική σκοπιά κι όχι το ότι το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο απομυζά ένα αυξανόμενο μερίδιο της υπεραξίας που δημιουργείται στην παραγωγή αξιών χρήσης (υλικών ή μη). Αυτό δείχνει ξεκάθαρα και η περίπτωση της Γερμανίας: από την ΕΕ και το χρέος επωφελήθηκε και το παραγωγικό κεφάλαιο (καθώς το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας έφτασε στα 200 δισ. ευρώ), αλλά και το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο, που από τη διαχείριση του ελληνικού χρέους αποκόμισε 40, 9 δισ. ευρώ.

Επομένως, οι Γιουνκέρ και Ντάισενμπλουμ αποτελούν εκφραστές των ηγετικών μερίδων του ευρωπαϊκού κεφαλαίου συνολικά και όχι του πλασματικού κεφαλαίου ειδικά. Και οι εργαζόμενοι είναι αντιμέτωποι με τη δικτατορία του κεφαλαίου συνολικά και όχι με τη δικτατορία του πλασματικού κεφαλαίου ειδικά.

Αυτό το αντιδιαλεκτικό σχήμα χρησιμοποιήθηκε από το ηττημένο ΚΚ στη δεκαετία του 1930, όταν ερμήνευσε τον φασισμό ως πολιτική μορφή που αντιστοιχεί στα πιο επιθετικά τμήματα του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, για να οδηγηθεί σε μια διπλά αναποτελεσματική γραμμή, που ούτε τον φασισμό ανέκοψε ούτε την επαναστατική πάλη προώθησε. Είδε, τότε, το ΚΚ τη

μία πλευρά του λόφου κι όχι και την άλλη – τον ανερχόμενο φορντισμό, την αλυσίδα παραγωγής, την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις βιομηχανίες και των «Συμμάχων» και του «Άξονα», που χρειάστηκαν την πολεμική καταστροφή και τη μεταπολεμική αποκατάσταση για να εξισορροπήσουν τους άγριους ανταγωνισμούς τους και να εκτινάξουν την κερδοφορία τους.

Ας διδαχτούμε από αυτήν την εμπειρία, για να μην επαναλάβουμε το ίδιο λάθος.

Δημοσιεύθηκε στο ΠΡΙΝ, 29.3.2015